

ФОМІН Катерина Василівна,

аспірант кафедри педагогіки початкової освіти,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
e-mail: aerosweett@ukr.net

УДК 373.3.011.3-051:37.014

СТАН ГОТОВНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДІАЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Представлено результати вивчення стану готовності майбутніх учителів початкової школи до організації діалогічного навчання.

Досліджено питання про розуміння ними сутності «діалогічного навчання», його значення і місця у змісті початкової освіти, а також характер труднощів організації навчального діалогу вчителів-практиків через недостатнє навчально-методичне забезпечення, розрив між теоретичними знаннями і реаліями шкільної практики та ін.

Виявлено, що 48,2% респондентів щодня або на кожному уроці використовують навчальний діалог для активізації пізнавальної діяльності учнів, налагодження партнерської взаємодії у навчанні. Водночас є педагоги, які не практикують або використовують цю методику дуже рідко.

Обґрунтовано причини відсутності належного емпіричного досвіду або знань про методику використання діалогічного навчання в початковій школі у вчителів.

З'ясовано, що більша половина респондентів (55% від загальної кількості) відчують труднощі у діалогічному навчанні здобувачів початкової освіти; решта опитаних, якими були вчителі-практики, зауважили, що іноді стикаються з певними труднощами у використанні цих методів (25%) та 20% – не мають ніяких труднощів і використовують у разі потреби навчальний діалог на уроках.

Ключові слова: навчальний діалог; здобувачі початкової освіти; діалогічне навчання в початковій школі; Нова початкова школа; партнерська взаємодія; комунікативна діяльність учнів.

Постановка проблеми. У сучасних умовах впровадження концепції Нової української школи актуалізуються питання інтерактивної взаємодії між учасниками освітнього процесу, організації кооперативного і корпоративного навчання. Тому проблема організації діалогічного навчання в початковій школі потребує ретельного вивчення інноваційних методик, зокрема зарубіжного досвіду, щодо практичного використання у роботі з молодшими школярами [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблема знайшла своє відображення у численних наукових публікаціях останніх років.

Проблему підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності досліджували: А. Алексюк, О. Антонова, Н. Благун, В. Бондар, О. Будник, Г. Васянович, О. Дубасенюк, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Кічук, А. Коваль, С. Сисоєва, А. Хомич та ін. навчальний діалог як спосіб організації освітнього процесу вивчали: Л. Бурман, В. Вихруц, А. Вовк, І. Глазкова, А. Кондрашова, В. Морозов, Г. Троцько та ін. Однак питання підготовки вчителя до організації діалогічного навчання в початковій школі з використанням інноваційних інструментів і методів в умовах сучасних освітніх реалій не знайшли належного висвітлення у наукових дослідженнях.

Мета статті: за результатами емпіричного дослідження вивчити стан готовності педагогів початкової освіти до організації діалогічного навчання у школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стосовно поняття «готовність», то в педагогічній науці у руслі професійної підготовки воно трактується як результат. У нашому дослідженні йдеться про професійну підготовку майбутнього вчителя початкової школи та його готовність до організації діалогічного навчання учнів. Тому «готовність майбутніх педагогів початкової освіти до організації діалогічного навчання» розглядаємо як результат їх професійної підготовки у визначеному контексті.

На основі вивчення психологічної літератури [2–4] з'ясовано, що готовність до діяльності [професійної] трактують як функцію психіки; психологічний стан особистості, що допомагає їй досягти успіху у відповідній діяльності; процес і результат сформованості певного досвіду, належних ставлень, установок та ін.

У педагогічній літературі готовність до професійної діяльності визначають як: особистісне утворення, що має інтегративну структуру і є «сукупністю професійно-педагогічних знань, умінь,

навичок та особистісних якостей, що забезпечують результативність роботи шкільного вчителя» [5, с. 8]. Як справедливо зазначає О. Матвієнко, у структурі готовності до професійної діяльності виокремлено такі два підходи: функціональний (розглядається як стан психологічної функції, що стимулює до певної активності) та особистісний (слугує цілісним особистісним утворенням, що синтезує низку суб'єктивних чинників щодо професійної діяльності) [6, с. 167]. Таким чином, готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності вчені здебільшого трактують як складне цілісне утворення, яке є результатом відповідної підготовки, у нашому контексті – до організації діалогічного навчання молодших школярів.

Отже, на основі вивчення науково-педагогічної літератури (О. Будник, О. Комар, С. Литвиненко, О. Матвієнко, Л. Хомич, О. Ярошинська та ін.) приходимо до висновку, що *готовність майбутнього вчителя початкової школи до організації діалогічного навчання* – це сукупність складників – його особистісних і професійних цінностей, компетентностей, досвіду, що уможливають ефективну професійну діяльність у відповідному напрямі.

Для того, щоб переконатися в необхідності проектування моделі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації діалогічного навчання у закладах вищої освіти нами проведено вивчення стану підготовки педагогів-практиків до організації діалогічного навчання з учнями молодшого шкільного віку. Для цього ми використали онлайн-форми Google для анкетування вчителів, в яких було запропоновано питання щодо їхнього розуміння змісту діалогічного навчання, його місця в освітньому процесі початкової школи, а також особистісної готовності до організації діалогічного навчання з молодшими школярами.

Всього в опитуванні взяли участь 60 учителів, котрі працюють у школах Івано-Франківської області. Це – педагоги, які мають досить різний досвід роботи в початковій школі: 18, 5% (10 опитаних) – більше, ніж 20 років; 13% (7 осіб) – від 3-х до 10 років; 11,1% (6 осіб) – від 10 до 20 років; 46,3% (25 осіб) – до 3-х років,

3,7% (2 особи) – вказали, що на даний час не працюють; стільки ж осіб – без педагогічного стажу; 1,9% (1 особа) – педагогічна практика під час навчання в університеті; 1,9% (1 особа) – не відповіла (всього 54 відповіді).

На запитання «Як Ви розумієте зміст поняття «діалогічне навчання?» 49,1% респондентів (28 осіб) вибрали відповідь: «спільна діяльність вчителя та учнів при ситуативному моделюванні у формі діалогу, що забезпечує вирішення навчальних завдань»; 35,1% (20 осіб) «форма міжособистісного мовленнєвого спілкування, в якому беруть участь два комуніканти, у результаті чого відбувається обмін думками, ідеями, розкривається творчий потенціал кожного учня»; 12,3% (7 осіб) – «навчання, яке спрямоване на вирішення проблемних ситуацій в процесі комунікативної діяльності»; 7,2% (4 особи) – «тип навчання, що забезпечує творче засвоєння знань учнем через діалог, спеціально організований вчителем», «дитина вчиться самостійно вирішувати проблеми, вчиться шукати рішення»; 1,8% (1 особа) – не відповіла.

На запитання: «При вивченні змісту якої освітньої галузі в початковій школі найчастіше застосовуєте діалогічне навчання?» (55 відповідей), більшість опитаних (80%) вказали на мовно-літературну освітню галузь, 61,8% – «Я досліджую світ», 36,4% – математична освітня галузь, 34,5% – мистецька, 23,6% – іншомовна та ін. (Рис. 1). Водночас найменше можливостей для організації навчального діалогу, за даними педагогів, при вивченні інформатики (10,9%), про що нам вказали 6 респондентів; технологічної освітньої галузі (20%), відповідно 11 учителів; фізкультури (9,1%), а також (по 1,8%) – громадянська освіта та християнська етика.

Важливо було дізнатися, як часто використовують діалогічне навчання вчителі у практичній роботі з учнями. На це запитання ми отримали такі відповіді (всього 56 відповідей): 37,5% – 2-3 рази в тиждень; 28,6% – щодня; 19,6% – на кожному уроці; 3,6% – дуже рідко; 7,1% – не практикую; 1,8% – мала можливість використовувати на педагогічній практиці в школі; 1,8% (1 особа) – не відповіла.

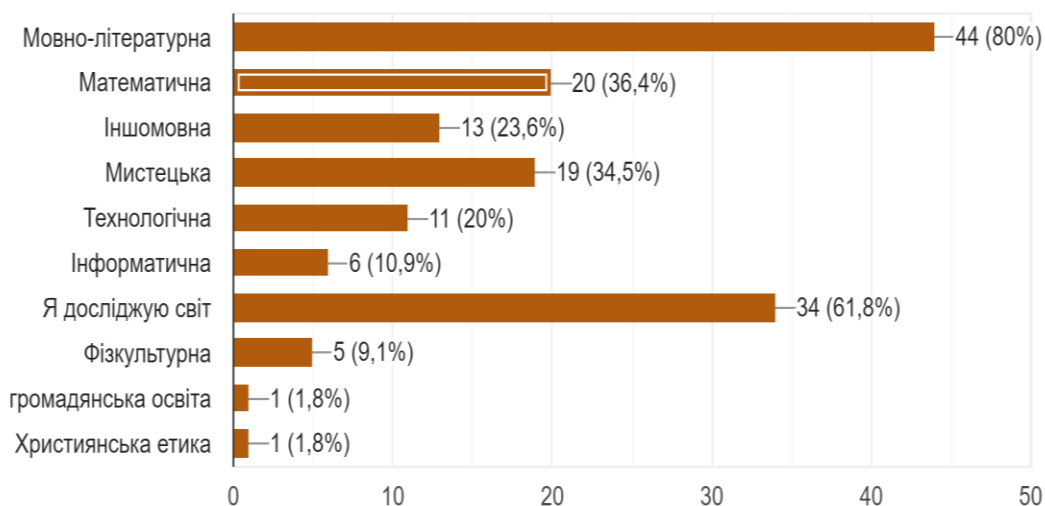

Рис. 1. Педагогічні можливості щодо використання діалогічного навчання в освітньому процесі початкової школи

Отже, 48,2% респондентів щодня або на кожному уроці використовують навчальний діалог для активізації пізнавальної діяльності учнів, налагодження партнерської взаємодії у навчанні. Водночас є педагоги, які не практикують або використовують цю методику дуже рідко. Очевидно, це пов'язано з відсутністю належного емпіричного досвіду або знань про методику використання діалогічного навчання в початковій школі.

Тому не випадково, за результатами нашого опитування, педагоги зауважили, що відчувають деякі труднощі в організації діалогічного навчання учнів. Більша половина респондентів (55%, що становить 33 особи з 60-ти), відчують труднощі у діалогічному навчанні здобувачів початкової освіти. Решта опитаних, якими були вчителі-практики, зауважили що іноді стикаються з певними

труднощами у використанні цих методів (25%, відповідно 15 осіб) та 20% (12 педагогів) – не мають ніяких труднощів і використовують навчальний діалог на уроках. Ураховуючи той факт, що серед опитаних педагогів 46,3%, що становить 25 осіб, зі стажем роботи в школі до 3-х років, а також кілька осіб вказали, що ще не мають педагогічного стажу, то такі результати є очевидними, передусім, зважаючи на виклики НУШ. Це слугує підставою для розроблення певних науково-методичних рекомендацій для сучасних учителів початкової школи щодо організації діалогічного навчання з учнями.

Тому закономірним було наступне питання анкети: «Які труднощі Ви відчуваєте в діалогічному навчанні молодших школярів» (55 відповідей). Результати опитування подано на рис. 2.

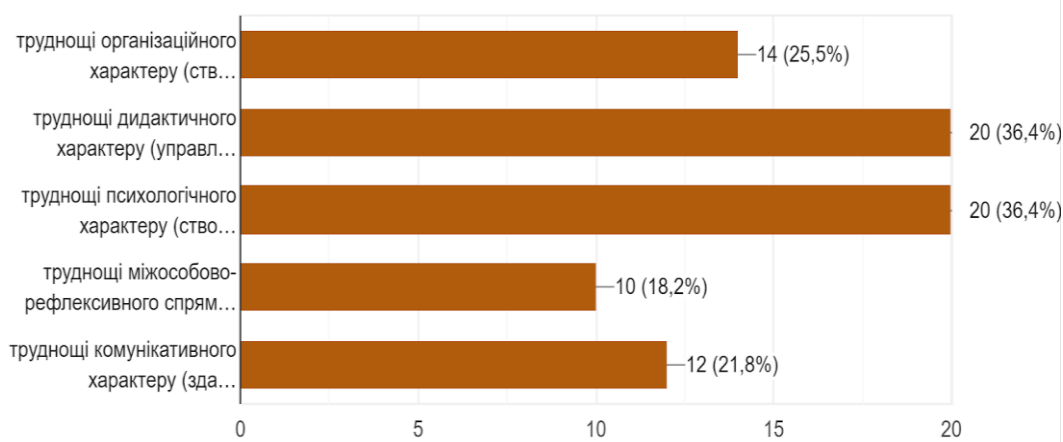

Рис. 2. Характер труднощів у діалогічному навчанні молодших школярів

Серед прогнозованих труднощів, нами було визначено такі:

1) труднощі дидактичного характеру (управління пізнавальною діяльністю учнів, вибір оптимальних засобів і методів для стимулювання учнів до діалогу, створення ситуації новизни, творчості, самостійності і т.п.) – про це зізналися 36,4 %, тобто 20 опитаних;

2) труднощі психологічного характеру (створення морального комфорту, позитивної атмосфери для діалогу, вияв толерантності, стриманості тощо) – 36,4 % (20 осіб);

3) труднощі організаційного характеру (створення діалогічної ситуації, забезпечення активності дітей і т.п.) – 25,5% (14 осіб);

4) труднощі комунікативного характеру (здатність вести продуктивний навчальний діалог з учнями, вичерпне розкриття думки, дотримання логічної послідовності у діалозі, педагогічний етикет) – 21,8% (12 вчителів);

5) труднощі міжособово-рефлексивного спрямування (адекватне сприйняття ситуації, розуміння вчителем учнів тощо) – 18,2% (10 осіб).

Як бачимо, найскладнішими завданнями в організації навчального діалогу для вчителів-практиків є власне дидактико-методичні засади щодо визначення змісту, форм і методів стимулювання та активізації творчої комунікативної діяльності учнів на уроці. Не менш складним завданням слугує налагодження морально-психологічної атмосфери у середовищі дітей, так звана педагогіка партнерства, на якій акцентується у Новій українській школі. Не менш поширеним явищем є труднощі організаційного та комунікативного спрямування освітнього процесу щодо діалогічного навчання, адже тут йдеться про культуру спілкування, вміння слухати, правильно висловлюватися, володіти увагою партнера, виявляти толерантність, доброзичливість, інші важливі особистісні якості.

Водночас більше половини опитаних (50,9%) зазначили, що відчувають труднощі через недостатнє навчально-методичне забезпечення діалогічного навчання молодших школярів, 1,8% – іноді відчувають потребу в такому забезпеченні.

Враховуючи сучасні виклики щодо «посилення практичної складової педагогічної освіти, максимального наближення психолого-педагогічної та мето-

дичної підготовки до умов практичної фахової діяльності, запровадження принципу дитиноцентризму та педагогіки партнерства» [7], нами визначено наступне запитання анкети: «Чи відчуваєте розрив між теоретичними знаннями щодо організації навчального діалогу та реальною ситуацією моделювання діалогічного середовища при вивченні конкретних тем в початковій школі?», на яке 56,9% (33 особи з 58-ми опитаних) респондентів відповіли ствердно

Таким чином, дієвим є принцип практико зорієнтованого навчання, передусім, у професійній підготовці майбутніх учителів. Сутність цього принципу полягає в подоланні розриву між теоретичними знаннями і практикою в організації освітнього процесу у закладі вищої освіти «шляхом відтворення у формах і методах навчальної діяльності студентів реальних психолого-соціальних ситуацій, що супроводжують конкретну професійну діяльність» [8, с. 161]. За Д. Варнеке, практико орієнтований підхід – це активна форма організації теоретичної і практичної підготовки студентів, що реалізується з допомогою «насичення» освітнього процесу елементами професійної діяльності [9]. Очевидно, це важливо і в контексті підготовки їх до моделювання різних видів навчального діалогу в початковій школі при вивченні різних освітніх галузей.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У процесі емпіричного дослідження виявлено, що проблема підготовки майбутніх педагогів до організації діалогічного навчання учнів в початковій школі є особливо актуальною у період поступово впровадження Концепції Нової української школи, де навчання проектується на засадах інтерактивної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Свідченням цього слугують результати нашого опитування учителів міста Івано-Франківська та області, в результаті якого виявлено, що 55% респондентів відчувають труднощі у практичній організації навчального діалогу в класі; 56,9 % – зазначили, що ці труднощі зумовлені розривом між теоретичними знаннями і реаліями шкільної практики. Отож, на часі практико зорієнтована підготовка майбутніх педагогів у закладах освіти, опанування ними освітніми інноваціями, здобуття вмінь і навичок партнерської взаємодії з учнями у процесі навчання. 50,9% опитаних ці труд-

нощі пояснюють відсутністю належного навчально-методичного забезпечення діалогічного навчання у початковій школі. В організації навчального діалогу найчастіше сучасні педагоги Прикарпаття мають труднощі дидактичного характеру (управління пізнавальною діяльністю учнів, вибір оптимальних засобів і методів для стимулювання учнів до діалогу, створення ситуації новизни, творчості, самостійності і т.п.) та психологічного спрямування (створення морального комфорту, позитивної атмосфери для діалогу, вияв толерантності, стриманості тощо).

Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо в дослідженні потенційних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, опанування навичками цифрової грамотності для організації навчального діалогу в Новій українській школі.

Список бібліографічних посилань

1. Budnyk O. Innovative Competence of a Teacher: best European Practices. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 2019. 6(1). P. 76–89. DOI: 10.15330/jpnu.6.1.76-89.
2. Крутецкий В.А. Основы педагогической психологии. Москва: Просвещение, 1972. 255 с.
3. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці. Київ: Знання, 1989. 145 с.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2 т. Москва: Педагогика, 1989. Т. II. 328 с.
5. Григоренко Л.В. Формирование готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности в процессе самостоятельной работы: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». Харьков, 1991. 18 с.
6. Матвієнко О.В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня: дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2010. 496 с.
7. Проект Концепції розвитку педагогічної освіти (Робоча версія станом на 7 березня 2018 року). МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/03/13/kontseptsiya-pedosviti-pislya-kolegii-03-18.doc> [дата звернення: 15 квітня 2019].
8. Майковська В.І. Практико орієнтоване навчання як засіб професіоналізації підготовки майбутніх фахівців в Україні. Проблеми інженерно-педагогічної освіти, 2016. № 50-51. С. 161-167.
9. Warneke D. Aktionsforschung und Praxisbezug in der Darf-Lehrerausbildung, Kassel: Kassel University Press, 2007.

References

1. Budnyk, O. (2019). Innovative Competence of a Teacher: best European Practices. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 6(1). P. 76–89. DOI: 10.15330/jpnu.6.1.76-89.
2. Krutetskiy, V.A. (1972). Fundamentals of Pedagogical Psychology. Moscow: Prosveshenie. 255 p. (in Rus.).
3. Moliako, V.O. (1989). Psychological readiness for creative work. Kyiv: Znannia. 145 p. (in Ukr.).
4. Rubinshteyn, S.L. (1989). Fundamentals of general psychology: in 2 v. Moscow: Pedagogika. Vol. II. 328 p. (in Rus.)
5. Grigorenko, L.V. (1991). Formation of readiness of students of a teacher training university for professional activities in the process of individual work. (PhD Dissertation). *Thesis*. Kharkiv. 18 p. (in Rus.).
6. Matviienko, O.V. (2010). Theoretical and methodological principles of training of future teachers for pedagogical interaction in educational environment of primary school. *Dissertation of Doctor Science in Pedagogy*. Kyiv. 496 p. (in Ukr.).
7. Draft Concept of Pedagogical Education Development (Working Version as of March 7, 2018). *Ministry of Education and Science of Ukraine*. Retrieved 15/04/2019, from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/03/13/kontseptsiya-pedosviti-pislya-kolegii-03-18.doc> (in Ukr.).
8. Maikovska, V.I. (2016). Practicing-oriented study as a means of professional training of future specialists in Ukraine. *Problems of engineering and pedagogical education*. No 50-51. P. 161-167. (in Ukr.).
9. Warneke, D. (2007). *Aktionsforschung und Praxisbezug in der Darf-Lehrerausbildung*. Kassel: Kassel University Press.

FOMIN Kateryna,

Postgraduate Student of Pedagogy of Primary Education Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE STATE OF READINESS OF THE MODERN TEACHER TO ORGANIZE DIALOGUE TRAINING IN PRIMARY SCHOOL

Summary. Introduction. In the context of the practical implementation of the conceptual foundations of the New Ukrainian School, which has successfully started this school year, it became very important to train teachers to imply not monologue, but dialogical training of students on the principles of pedagogy of partnership.

Purpose: according to the results of an empirical study to study the state of readiness of primary education teachers to organize a dialogic study at the school.

The methods of analysis psychological and pedagogical works, legal documents on education, survey of primary school teachers are used in the article.

Results. The author has analyzed the survey, which was attended by teachers from Ivano-Frankivsk and the region, who have different experience in elementary school: more than 20 years; from 3 to 10 years; from 10 to 20 years; up to 3 years, and a small number of those who have no experience in teaching, but only practice at school. It was found out that 48.2% of respondents use a training dialogue for activating cognitive activity of stu-

dents every day or lesson, setting up partnership in education. At the same time there are teachers who do not practice or use this technique very rarely. The reasons for lack of proper empirical experience or knowledge about the methodology of the use of dialogue training in elementary school by teachers are proved. It is revealed that more than half of respondents (55% of the total) have difficulty in organizing of dialogue teaching at primary school; the rest of the respondents, who were practice teachers, noticed that they sometimes encountered some difficulties in using these methods (25%) and 20% – have no difficulty and, if necessary, use the educational dialogue at lessons. It was investigated that dialogue training as a pedagogical method, by the majority of respondents (80%) is used while studying language-literary educational branch, 61.8% – “I study the world”, 36.4% – mathematical educational branch, 34.5% – artistic, 23.6% – foreign language, etc. The results of the study may be useful in making methodological recommendations for improving the future teachers’ training to organize dia-

logue teaching at primary school or improving general teacher training system.

Originality. The article is based on the author's empirical research of the primary school teachers' readiness to organize dialogue teaching. The subject of the study was understanding the essence of "dialogue teaching", its importance and role in the content of elementary education, as well as difficulties while organizing a training dialogue by teachers-practitioners because of lack of educational and methodological support, the gap between theoretical knowledge and the realities of school practice, etc.

Conclusion. Most teachers understand the relevance of the problem of organizing the dialogic learning of students, but they have difficulty in using the methods of interactive interaction in practice. Preparing primary

school teachers to organize dialogic education in the educational environment of the New Ukrainian primary school is a holistic vocational training system that includes: educational goals, objectives, contents, methods, techniques, tools and forms of organization in the process of interactive teaching, assessment of educational achievements of children in educational and cognitive activities, etc.

Keywords: training dialogue; primary school students; dialogue education in Primary School; New Primary School; partner interaction; communicative activity of students.

Одержано редакцією 05.08.2019 р.
Прийнято до публікації 29.08.2019 р.